

УДК 342.9

І. В. Діордіца
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
Національного авіаційного університету

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ КІБЕРНЕТИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ

Кібернетична деонтологія вивчає як проблеми належної, моральнісної поведінки та діяльності суб'єктів кібернетичних відносин, так і соціальне регулювання професійної поведінки, особливості функціонування моральних норм і нормативно орієнтуючих інститутів.

Питання щодо формування кібернетичної деонтології в українській інформаційній науковій доктрині не порушувалися, а в рамках теорії інформаційного права найбільш ґрунтовна й послідовна, несуперечлива та розгорнута концепція деонтології надана в роботах українського вченого-правника Є.О. Гіди [1–11]. Тому, узявши на озброєння метод екстраполяції, застосуємо розроблені Є.О. Гідою положення до нашого дослідження.

Зважаючи на запропоноване визначення Є.О. Гіди, з урахуванням контексту нашого дослідження, а також ґрунтуючись на висновках І.М. Сопілко стосовно засад інформаційної аксіології, під кібернетичною деонтологією слід розуміти міждисциплінарну науку, що вивчає стандарти належної поведінки суб'єктів кібернетичних відносин у кібернетичній сфері, які засновані на засадах кібернетичної аксіології, котра містить імперативні моральні, інформаційні та соціальні цінності особи, суспільства й держави, спрямовані на формування гарантованих державою в рамках реалізації державної кібербезпекової політики умов для реалізації законних кібернетичних прав і свобод людини та громадянина штучним інтелектом, а також особливості реалізації цих стандартів в їх практичній діяльності.

Мета кібернетичної деонтології – сформувати для суб'єктів кібернетичних відносин коректне та несуперечливе уявлення про інформаційні стандарти поведінки в кібернетичній сфері під час реалізації ними своїх прав і виконання обов'язків.

Об'єктом кібернетичної деонтології є суспільні кібернетичні відносини.

Предмет кібернетичної деонтології – реально функціонуюча система норм інформаційного законодавства, заснованих на постулатах кібернетичної аксіології, які є взірцем належної поведінки суб'єктів кібернетичних відносин і суб'єктними цінностями (суцям), формуючи предметні цінності у вигляді належного – логічно несуперечливого й ефективного систематизованого кібернетичного законодавства.

Стрижневим компонентом кібернетичної деонтології є її категорійно-понятійний апарат – найбільш загальні поняття та категорії інформаційного й адміністративного права, права інформаційної політики, інформаціології, філософії, соціології, філософії права та теорії права, кібернетики.

Використовуються такі поняття: кібернетична справедливість, кібернетична цінність, кібернетична рівність, честь, гідність, кібернетичний обов'язок, кіберкультура, кібермораль, кібермова, конотація кіберпростору, наративна семіотика кіберпростору, кіберморальність, кібернетика, скромність, професіоналізм, інформаційна чесність, інформаційна принциповість, об'єктивність, неупередженість, норма інформаційного права, інформаційна представленість, позитивний імідж, належна кібернетична поведінка, правомірна поведінка, інформаційно-правова відповідальність, кібернетична акмеологія, кібернетичний конфлікт, кібернетичний компроміс тощо.

Основними завданнями кібернетичної деонтології є такі:

– вивчення зумовлених інформаційною діяльністю проблем необхідної поведінки суб'єктів кібернетичних відносин, формування засадничих принципів, норм їхньої поведінки в різних системах відносин (інформаційно-психологічній, технічній, захисту інформації) із метою підвищення ефективності результатів інформаційної діяльності, підвищення координуючої ролі держави в регулюванні кібернетичних відносин, конкретної реалізації концепції е-урядування на основі дотримання деонтологічних норм;

– виявлення несприятливих моральних та інших чинників, що знижують ефективність роботи окремих працівників або професійних мікрогруп через невиправдану напругу, яка зумовлена недотриманням суб'єктами кібернетичних відносин загальнолюдських, макрогрупових або групових професійних норм чи кодексів поведінки у взаємовідносинах з об'єктами діяльності;

– установлення технічних чинників, котрі заважають унормуванню діяльності окремих мережевих спільнот, які можуть знехтувати деонтологічними нормами;

– вивчення й оптимізація системи взаємовідносин у професійній групі між її окремими елементами (особистостями, групами, колегами, начальниками, підпорядкованими особами, штучним інтелектом);

– організація інформаційної взаємодії як між представниками виду людей, так і між людьми та штучним інтелектом на засадах кібернетичної деонтології;

– усунення шкідливих наслідків професійних помилок, відхилень від норм належної поведінки, запобігання фактам неповноцінної професійної діяльності;

– запровадження та легітимація міжнародних норм кібернетичної деонтології, прогресивних принципів службової етики й правил у повсякденну діяльність і поведінку працівників ІТ-компаній, органів державної влади та штучного інтелекту, що виступають суб'єктами кібернетичних відносин і можуть реалізовувати державну кібербезпекову політику через запровадження наукових розроблень, створення науково-методичної бази, вивчення й творче осмислення вітчизняного та зарубіжного досвіду деонтологічної підготовки кадрів, їх професійного розвитку, ефективного розв'язання проблем роботи з персоналом [12].

У цілому впровадження кібернетичної деонтології в практику кібернетичних відносин допоможе здійснити таке:

– підвищити національну інформаційну конкурентоспроможність через розвинення людського потенціалу, насамперед у високоінтелектуальних сферах, розвиток яких без запровадження деонтологічних засад є малоймовірним, тобто йдеться про кібернетичні деонтологічні засади формування людського потенціалу;

– підвищити якість життя через забезпечення реалізації інноваційних моделей економічного зростання, надання якісного доступу до послуг у сферах інформації, кіберосвіти, науки, охорони здоров'я, урядування та широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, тобто йдеться про необхідність запровадження засад кібернетичної деонтології у сфері надання кібернетичних послуг;

– створити нові робочі місця в інформаційній індустрії, розширити можливості населення, особливо в регіонах, щодо працевлаштування на інформаційному ринку (деонтологічні засади надання державою кібернетичних послуг громадянам, а також деонтологічні засади реалізації державою кібернетичної функції на регіональному рівні);

– створити сучасну системно захищену інформаційну інфраструктуру та забезпечити умови для безпечного функціонування об'єктів національної критичної інфраструктури, зокрема критичної інформаційної інфраструктури (кібернетичні деон-

тологічні засади діяльності із захисту інформації та технічного захисту);

– сформуванню ефективну національну систему кібербезпеки реалізації національних інтересів особи, суспільства й держави в кіберпросторі (деонтологічні засади безпекової діяльності в кібернетичній сфері);

– створити належні організаційні та правові умови для керованого розвитку процесів медіатизації (інформаційні деонтологічні засади управління медіатизацією);

– сприяти становленню відкритого демократичного кіберсуспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних кібернетичних прав громадян щодо участі в суспільному житті, ухваленні відповідних рішень органами державної влади й органами місцевого самоврядування (кібернетичні деонтологічні засади діяльності органів державної влади).

Проаналізовані напрями стосовно розвитку кібернетичних відносин дозволяють побачити перекис у бік аналізу ролі держави й визначення її ролі та місця у сфері кібернетичних відносин. Тому не випадково більшість із перелічених нами засад стосуються державних інституцій, натомість поза увагою залишаються інші суб'єкти кібернетичних відносин, яких стає дедалі більше; можна сказати, що їхня кількість зростає в геометричній прогресії.

Отже, важливим дослідницьким етапом є аналіз виявлених людиною факторів, що чинять вплив на кібернетичну деонтологію:

а) етико-соціологічний – засновується на філософських теоріях етики, особлива увага приділяється кібернетичній етиці та виокремлює пріоритетні проблеми належного морального, обов'язкового в поведінці суб'єктів кібернетичних відносин;

б) специфічна галузь знань загальної професійної деонтології базується на наукових теоріях соціології моралі, де простежується взаємозв'язок моралі з іншими видами соціальної регуляції професійної поведінки, особливості функціонування моральних норм, нормативно-організуючих інститутів та їхня роль у процесі соціалізації нових членів професійної групи. У нашому випадку такою групою є члени кібернетичного суспільства, суб'єкти кібернетичних відносин.

Окрема увага під час розв'язання проблем підвищення правового регулювання кібернетичних правовідносин має бути приділена зв'язку кібернетичної деонтології не лише з інформаційним і адміністративним правом, а й із правом кібербезпекової політики. Щодо останнього, то воно має стати комплексним інститутом кібернетичного права й зумовлене необхідністю об'єднання зусиль кіберсуспільства й передусім інституціональних структур на всіх рівнях. Це й пояснює звернення нами уваги на невідклад-

ність вироблення на науковій основі концептуальних правових засад розроблення, реалізації та контролю за реалізацією державної кібербезпекової політики.

У рамках СНД ця політика знайшла своє відображення в розробленні низки модельних законів, конвенцій, угод: Конвенція «Про статус кореспондента, який представляє засіб масової інформації держави – учасниці Співдружності Незалежних Держав в інших державах Співдружності»; Концепція формування єдиного інформаційного простору країн – учасниць СНД; Угода про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері регулювання рекламної діяльності; Угода про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері інформації; Угода про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері періодичного друку; Угода про співробітництво держав – учасниць СНД у сфері охорони авторського права й суміжних прав; Модельний закон «Про право доступу до інформації»; модельні закони «Про державні секрети»; «Про персональні дані»; «Про банківську таємницю»; «Про доступ до екологічної інформації»; «Про архіви і архівний фонд»; «Про міжнародний інформаційний обмін»; «Про транскордонне супутникове телевізійне радіомовлення й міжнародний супутниковий інформаційний обмін»; «Про телекомунікації»; «Про авторське право й суміжні права»; «Про інформатизацію, інформацію і захист інформації». Серед рекомендаційного змісту законодавчих актів Міжпарламентської асамблеї СНД пропонується відзначити такі: «Принципи регулювання кібернетичних відносин у державах – учасниках Міжпарламентської Асамблеї» і модельний Інформаційний кодекс для держав – учасниць СНД [13].

У рамках інформаційного права та права інформаційної політики здійснюється оцінювання кібернетичних відносин із позицій їх відповідності належному.

Виходячи з уявлення про належне, держава встановлює певні вимоги, що висувуються до суб'єктів кібернетичних відносин, котрі отримують відповідне закріплення в нормативно-правових актах (наприклад, у Конституції України, у законах України «Про Національну програму інформатизації», «Про основи національної безпеки України»; в актах Кабінету Міністрів України (Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, Концепція розвитку електронного урядування в Україні, Концепція створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних кібернетичних ресурсів та ін.)).

Якщо говорити про кросдисциплінарний рівень, то можна зазначити, що кібернетична деонтологія тісно пов'язана з різними суспільними науками: етикою, соціологією, правовою

психологією. Беззаперечним є зв'язок кібернетичної деонтології не лише з інформаційним, а й з адміністративним і кримінальним правом, кримінологією, юридичною деонтологією, оскільки за допомогою цієї науки розробляються певні стандарти, що дозволяють, рекомендують, забороняють і зобов'язують суб'єктів кібернетичних відносин діяти певним чином.

Кібернетична деонтологія формує загальні знання про належну (бажану) поведінку суб'єктів кібернетичних відносин, що використовуються в рамках інформаційного права як вихідні засади для досліджень, і дає їм можливість уникнути односторонності в розв'язанні галузевих наукових проблем. Кібернетична деонтологія є тією цінністю, містком, що об'єднує суще й належне в рамках кібернетичної аксіології.

Незважаючи на односторонність кантіанської інтерпретації категорій «суще» й «належне», вони використовуються нами поза кантіанською традицією. Кібернетичні відносини можна одночасно розглядати і як буття, і як цінність, і як суще, і як належне.

Як суще кібернетичні відносини розвиваються за законами причинно-наслідкового зв'язку. Як належне вони виступають у якості ціннісного імперативу забезпечення кібернетичних прав учасників кібернетичних відносин, значною мірою відірваного від законів, розроблених людьми, а отже, здатного до внесення в них корективів відповідно до тенденцій розвитку кіберсоціуму. Кібернетичні відносини являють собою єдність і протилежність емпіричного й ідеального компонентів, взаємовплив яких потрібно вивчати глибше.

Знання найкращих стандартів у кібернетичній сфері та позитивного досвіду щодо формування е-урядування, е-демократії та реалізації державою кібернетичної функції в умовах формування транзитивних суспільств і реалізації концепції е-майбутнього дають змогу впроваджувати в практику інформаційної діяльності більш дієві форми та методи роботи, які в цілому підвищують рівень розвитку кібернетичних відносин.

Отже, кібернетичну деонтологію слід розглядати у двох аспектах:

- як міждисциплінарну науку, що вивчає соціальні норми та стандарти належної поведінки суб'єктів кібернетичних відносин у кібернетичній сфері, що базуються на кібернетичній аксіології;
- як розділ юридичної деонтології та соціології управління, що досліджує проблеми реалізації обов'язків суб'єктами кібернетичних відносин, функціонування нормативно-орієнтованих інститутів, надає знання про зміст норм інформаційного (а згодом і кібернетичного) законодавства, що закріплені деонтологічними кодексами (етичними кодексами та кодексами честі).

Література

1. Гіда Є.О. Деонтологічні основи діяльності міліції в Україні. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 416 с.
2. Теорія держави та права: підручник / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є.О. Гіди. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 576 с.
3. Гіда Є.О. Деонтологічні основи правоохоронної діяльності міліції України: навч. посібник. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 120 с.
4. Основи правознавства: навч. посібник (для підготовки абітурієнтів до вступних випробувань) / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, А.О. Осауленко; за заг. ред. Є.О. Гіди. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 180 с.
5. Вступ до правоохоронної діяльності: навч. посібник / Є.О. Гіда, Є.В. Білозьоров, А.М. Завальний, А.О. Осауленко; за заг. ред. Є.О. Гіди. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 200 с.
6. Актуальні проблеми теорії держави та права: навч. посіб. / Є.В. Білозьоров, Є.О. Гіда, А.М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є.О. Гіди. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2010. 260 с.
7. Гіда Є.О. Теоретичні основи загальнолюдських стандартів прав людини. К.: ТЕКСТ, 2008. 104 с.
8. Гіда Є.О. Систематизація підходів щодо розуміння предмету юридичної деонтології. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2012. № 3. С. 286–294.
9. Гіда Є.О. Механізм деонтологічного регулювання діяльності працівників міліції (поліції). Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2011. № 3 (46). С. 78–83.
10. Гіда Є.О. Деонтологічні принципи діяльності міліції України. Науковий вісник НАВС. 2010. № 6. С. 267–274.
11. Гіда Є.О. Деонтологія – наука про обов'язок і належну професійну поведінку. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. Спец. вип. № 8. 2011. С. 34–40.
12. Міжнародна поліцейська енциклопедія: 1 т.; відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. С. 546.
13. Татарникова К.Г. Кодифікація законодавства України про інформацію: дис. ... канд. юрид наук, спец.: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; інформаційне право; фінансове право». К., 2013. 190 с.

Анотація

Діордіца І. В. Поняття та зміст кібернетичної деонтології. – Стаття.

У статті розкривається поняття та зміст кібернетичної деонтології. Сформульовано визначення кібернетичної деонтології, а також визначено її мету, об'єкт, предмет і основні завдання. Охарактеризовано категорійно-понятійний апарат кібернетичної деонто-

логії. Проаналізовано виявлені людиною фактори, що впливають на кібернетичну деонтологію. Особливу увагу приділено зв'язку кібернетичної деонтології не лише з інформаційним і адміністративним правом, а й із правом кібербезпекової політики. Наголошено на тісному зв'язку кібернетичної деонтології з різними суспільними науками.

Ключові слова: кібернетика, деонтологія, кібернетична деонтологія, кібербезпека, інформаційне право, інформаційна політика, кіберпростір, захист інформації, кібернетичні відносини.

Аннотация

Диордица И. В. Понятие и содержание кибернетической деонтологии. – Статья.

В статье раскрывается понятие и содержание кибернетической деонтологии. Сформулировано определение кибернетической деонтологии, а также определены ее цель, объект, предмет и основные задачи. Охарактеризовано категорийно-понятийный аппарат кибернетической деонтологии. Проанализированы выявленные человеком факторы, оказывающие влияние на кибернетическую деонтологию. Особое внимание уделено связи кибернетической деонтологии не только с информационным и административным правом, но и с правом политики кибербезопасности. Отмечена тесная связь кибернетической деонтологии с различными общественными науками.

Ключевые слова: кибернетика, деонтология, кибернетическая деонтология, кибербезопасность, информационное право, информационная политика, киберпространство, защита информации, кибернетические отношения.

Summary

Diorditsa I. V. Concept and content of cybernetic deontology. – Article.

The article reveals the concept and content of cybernetic deontology. The definition of cybernetic deontology is formulated, as well as its purpose, object, subject and main tasks are defined. The categorical-conceptual apparatus of cybernetic deontology is described. The factors, which influence on cybernetic deontology, are revealed by man. Particular attention is paid to the connection of cybernetic deontology not only with information and administrative law, but also with the right of cyberbullying policy. It is emphasized on the close connection of cybernetic deontology with various social sciences.

Key words: cybernetics, deontology, cybernetic deontology, cyber security, information law, information policy, cyberspace, information protection, cybernetic relations.